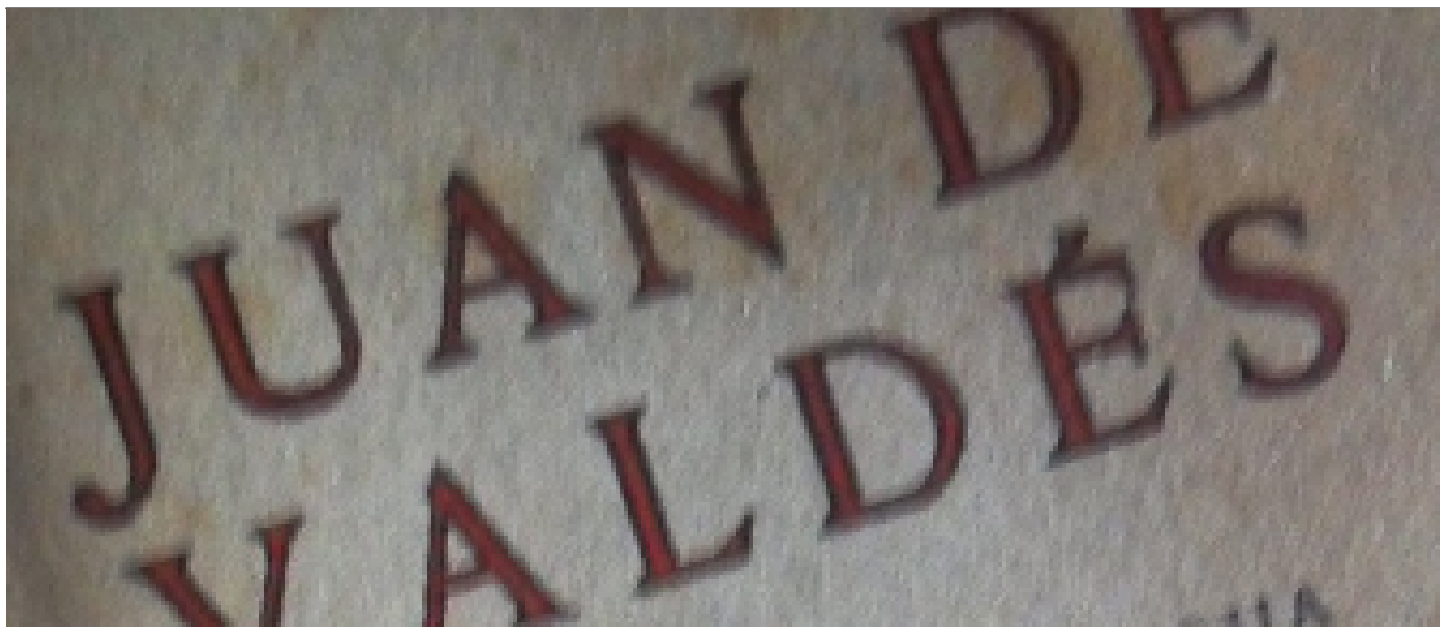




Tretze proves documentals de la catalanitat de Joan de Valdès

Autor: Raimon Balagué

Data de publicació: 25-02-2013

Era castellà l'humanista Juan de Valdés? Si fos així, com és que totes les referències que n'han restat a Itàlia ens diuen que era català o de nació catalana? En Raimon Balagué les ha recollides i ens les exposa aquí.

Quan vaig començar la recerca sobre els germans Alfons i Joan de Valdès no em podia imaginar ni remotament que les proves documentals referents a la seva catalanitat serien tan abundants. De fet, el primer text que vaig trobar[1], el de l'erudit italià Pierantonio Serassi, és possiblement el menys clarificador de tots, ja que fusiona erròniament les figures dels dos germans en una de sola. Tanmateix, l'error de Serassi no és una cosa que ens hagi de cridar excessivament l'atenció, atès que, a dia d'avui, les dades fidedignes que tenim de la vida –i també de l'obra– de tots dos germans són relativament escadusseres i sovint qüestionades pels estudiosos. Valgui com a exemple que la catedràtica Rosa Navarro afirma que Alfons de Valdès és l'autor de *El Lazarillo de Tormes*[2] i que el professor Francisco Calero sosté que el *Diálogo de Mercurio y Carón* i el *Diálogo de las cosas acaecidas en Roma*, d'Alfons de Valdès, i el *Diálogo de la Lengua*, d'En Joan de Valdès, serien en realitat obra de l'humanista valencià Joan Lluís Vives[3], com també ho seria *El Lazarillo de Tormes*.

Però més enllà de l'atribució de les seves obres, que no és ni molt menys l'objectiu d'aquest article, la troballa d'un bon nombre de documents que testimonien la catalanitat d'En Joan de Valdès m'ha permès de continuar endavant en la investigació i a hores d'ara dispo de prou dades com per plantejar la hipòtesi que els Valdès –no només Alfons i Joan– puguin ser una altra nissaga catalana amagada per la censura d'estat.

No obstant això, cal ser prudent, anar pas a pas i construir el castell de la història amb una base sòlida. Per això el que ara em proposo és fer un simple inventari de tots aquells documents que, des de mitjan segle XVII fins a la segona meitat del segle XIX, en llatí, en italià, en francès i en castellà, han dit de manera clara que Joan de Valdès pertanyia a la nació catalana.

La gran majoria de testimonis que presento a continuació són d'origen italià, cosa gens estranya, ja que En Joan de Valdès, després de fugir d'Espanya per problemes amb la Inquisició, va passar com a mínim els darrers deu anys de la seva vida a Itàlia, primer a Roma i després a Nàpols, ciutat on creà un cercle reformista, conegut com els valdesians, que tingué molt bona acceptació entre la societat napolitana i al qual s'hi afegiren personatges notables de la seva noblesa com les catalanes Isabel de Vilamarí, princesa de de Salerno, i Isabel Breseña, coneguda també com Isabel Manrique.

La repercussió que En Valdès tingué com a teòleg reformista i la tasca de difusió que els seus seguidors van fer de la seves doctrines després de la seva mort va provocar que deixés una profunda empremta a la Nàpols de la primera meitat del segle XVI, tant en els seus partidaris com en els seus detractors. Un dels seus deixebles, Jacopo Bonfadio, en una carta adreçada a Pietro Carnesecchi, també deixeble seu, recorda amb nostàlgia l'època en què el grup es reunia a casa d'En Valdès i expressa el seu desig de tornar algun dia a Nàpols: "Plagués a Déu que hi tornéssim, però, d'altra banda, on anirem nosaltres ara que el senyor Valdès és mort? Aquesta ha estat certament una gran pèrdua per a nosaltres i per al món: perquè el senyor Valdès era un dels rars homes d'Europa"[4].

Aquesta petjada que En Joan de Valdès va deixar a Nàpols motivà que diversos historiadors napolitans i de la resta d'Itàlia en deixessin constància a les seves obres i, ja sigui per la major dificultat que podien tenir els censors a l'hora de controlar el que s'escrivia fora dels territoris hispànics o bé pel poc interès que hi havia a Castella a l'hora de nacionalitzar un heretge de la talla d'En Valdès, aquestes van escapar a la censura d'estat.

La versemblança de totes aquestes obres és, al meu entendre, enorme, perquè hem de tenir present que els que van donar testimoni de la vida d'En Joan de Valdès es basen en el relat d'aquells que el van conèixer i que, per tant, havien de saber d'on era i també en quina llengua parlava i escrivia. Se'm fa difícil de creure que els napolitans dels segle XVI no fossin capaços de distingir un català (provinent de qualsevol part dels Països Catalans) i un ciutadà de Cuenca. De fet, no és fins després que apareguin els primers treballs d'erudits americans i castellans com Luis de Usó[5] i Fermín Caballero[6] quan la historiografia italiana, ignorant tot el que s'havia escrit fins al moment, comença a considerar castellà En Joan de Valdès.

Per ordre cronològic els testimonis són els següents:

1- Francesco Zazzera, Della nobilità del'Italia, 1615-1628.

"L'any següent vingué a Nàpols Joan Valdès, català, herètic de primera classe, és més heresiarca luterà"[7].

2- Giuseppe Silos, Historiarum clericorum regularum, 1650.

"Aquest fou Joan Valdès [...] un home infame, de condició noble, que Catalunya donà al món"[8].

3- Giuseppe Silos, Vita di San Gaetano Thiene, 1671.

"Es trobava en aquells temps a Nàpols com un Triumvirat de corruptíssims homes. L'un era Joan Valdès, Català, noble de naixement, plaent d'aspecte i dotat d'una admirable afabilitat"[9].

4- Pietro Giannone. Istoria Civile del Regno di Napoli, 1723.

"Aquest [referint-se a Pietro Martire Vermiglio] s'havia guanyat a molts, entre els quals un cert Català anomenat don Joan Valdès, que era també estret amic de fra Bernardino da Siena"[10].

5- Giovanni B. Tafuri, Istoria degli Scrittori Nati nel Regno di Napoli, 1755.

"El cap d'aquests era D.Joan Valdès, Català, estret amic i seuaç de [Bernardino] Occhino."[11]

6- Giovanni Battista Spotorno, Storia letteraria della Liguria, 1825.

"Joan Valdès, català, gran hipòcrita i promotor a Itàlia dels errors de Luter"[12].

7- L.G Michaud, Biographie universelle ancienne et moderne, 1827.

"VALDÈS (Joan), sovint anomenat VALDESIUS o VALDESSO i alguna vegada VAL D'ESSO, gentilhome nascut a Catalunya, la història del qual ha restat obscura malgrat la influència que exercí en molts herètics cèlebres a Itàlia al segle setze"[13].

8- I Fasti della Chiesa nelle vite di santi in ciascun giorno dell'anno, 1828. Diversos autors.

"Tenim per les històries quines perniciosos doctrines havien disseminat a Nàpols tres brètols que tenien per nom Joan de Valdès, català, Pietro Martire Vermiglio de Lucca i Bernardino Ochino de Siena, tots tres apòstates i sequaços de la luterana impietat"[14].

9- C. Richard / J. Giraud, Biblioteca Sacra ovvero Dizionario Universale, 1838.

"Valdès (Joan), sovint anomenat Valdessius o Valdesso i alguna vegada Val D'ESSO, fou un gentilhome nascut a Catalunya, la història del qual restà obscura, tot i la influència que va tenir sobre herètics famosos a Itàlia, al segle XVI"[15].

10- Francisco de Paula, Diccionario Universal de geografia y historia, 1848.

"VALDÈS (Joan), freqüentment VALDESIUS o VALDESSO i algun cop VAL D'ESSO, cavaller natural de Catalunya, la història del qual és molt poc coneguda malgrat la influència que exercí en molts herètics cèlebres a Itàlia al segle XVI"[16].

11- Emanuele Celesia, Rivista Contemporanea, 1859.

"Era Bonfadio també familiaríssim de Joan Valdès, català, que fou entre els primers difusors dels ensenyaments luterans, i tanta era l'estimació en què el tenia que escriu: - On anirem Nosaltres ara que el senyor Valdès és mort?"[17].

12- Stanislao d'Aloè, Storia della chiesa di Napoli provata con monumenti, 1861.

"De la mateixa manera Pietro Martire Vermiglio, canonge laterà, que subvertí el català Joan Valdès, i tants altres seguidors seus de menys fama"[18].

13- Salvatore de Renzi, Tre secoli di rivoluzioni napolitane, 1866.

"L'any 1535 ens diu aquell manuscrit, arribà a Nàpols don Joan Valdès, de nació espanyola, català, home de bell i graciós aspecte, de persuasiva eloquència, lletrat en totes les ciències, però herètic"[19].

De tots els testimonis, tot i que només sigui una còpia de la Biographie universelle ancienne et moderne de Michaud, val la pena destacar el Diccionario Universal de geografia y historia de Francisco de Paula; el fet que un madrileny recorri a l'obra d'un francès per documentar-se sobre la vida i obra d'un autor de Cuenca, ignorant el Tratado histórico

sobre el origen y progresos de la comedia del histrionismo en España de Casiano Pellicer, primer document que afirma que Alfons de Valdès era de Cuenca[20], és, si més no, significatiu de la poca implantació que la idea que els Valdès eren castellans tenia a l'Espanya de mitjan segle XIX.

Raimon Balagué

Agost del 2012

NOTES I BIBLIOGRAFIA

[1]<http://www.inh.cat/articles/El-misteri-del-germans-Valdes>

[2] ROSA NAVARRO DURAN, Alfonso de Valdés, autor del Lazarillo de Tormes; Ed.Gredos, Biblioteca Románica Hispánica, Madrid, 2004.

[3] FRANCISCO CALERO, Juan Luis Vives, autor del Lazarillo de Tormes; Ajuntament de València, València, 2006.

[4] IACOPO BONFADIO, Raccolta di prose italiane; Volume Terzo; Milano, 1809, p. 403.

[5] LUIS USOZ, Diálogo de la lengua (tenido azia el Año 1533); Imp. J. Martín Alegría, Madrid, 1860.

[6] FERMIN CABALLERO, Conquenses ilustres, Noticias biográficas y literarias de Alfonso y Juan de Valdés, Tom IV; Madrid, 1875.

[7] FRANCESCO ZAZZERA, Della nobiltà dell'Italia; parte seconda; Napoli, 1628.

[8] GIUSEPPE SILOS, Historiarum clericorum regularium; Pars Prior; Roma, 1650, p. 210.

[9] GIUSEPPE SILOS, Vita di San Gaetano Thiene; Milano, 1671, p. 113.

[10] PIETRO GIANNONE, Istoria Civile del Regno di Napoli, Tom 4; Napoli, 1723, p. 82.

[11] GIOVANNI BERNARDINI TAFURI, Storia degli scrittori nati nel Regno di Napoli; Tom III; Napoli, 1755, p. 113.

[12] GIOVANNI BATTISTA SPOTORNO, Istoria letteraria della Liguria, Tomo Terzo, Epoca Terza; Genova , 1825, p. 14.

[13] LOUS GABRIEL MICHAUD, Biographie universelle, ancienne et moderne, Tome quarante-septième; Paris, 1827, p. 289.

[14] DIVERSOS AUTORS, I Fasti della Chiesa nelle vite di santi in ciascun giorno dell'anno; vol. VIII; Milano, 1828, p. 190.

[15] C. RICHARD, J. GIRAUD, Biblioteca Sacra ovvero Dizionario Universale; Tom XX; Milano, 1838, p. 15.

[16] FRANCISCO DE PAULA MELLADO, Diccionario Universal de geografia y historia; Tom VII; Madrid, 1848, p. 312.

[17] EMANUELE CELESIA, Rivista Contemporanea, Tom XIX; Torino 1859, p. 75.

[18] STANISLAO D'ALOE, Storia della chiesa di Napoli provata con monumento; Libro V; Napoli, 1861, p. 569.

[19] SALVATORE DE RENZI, Tre secoli di rivoluzione napolitane; Napoli, 1866, p.46.

[20] CASIANO PELLICER, Tratado histórico sobre el origen y progresos de la comedia y del histrionismo en España; Parte Primera; Madrid, 1804, p. 14.